

М. В. Попович

Відродження

ВІДРОДЖЕННЯ – епоха в історії європейської культури, що характеризується особливостями стилю, зумовленими орієнтацією на спадщину античної греко-римської цивілізації. Ін. назва – Ренесанс (італ. Rinascita або Rinascimento, франц. Renaissance). Термін «В.» увів 1550 італ. митець та історик мистецтва Дж. Вазарі. Рух В., що почався у літературі, малярстві, арх-рі, скульптурі, музиці, філософії, мав спіл. риси, визначені новою ідеологією. Раннє В. (Передренесанс) сформувалося як культур. рух в італ. державах-містах (насамперед у Флоренції) на зламі 13–14 ст.; програмною стала творчість А. Данте, Ф. Петрарки, Дж. Бокаччо у літературі, Б. ді Джотто – в малярстві. Утвердження культури В. в Італії починається у 15 ст., золотим віком В. вважається період 1500–20, коли в Римі творили Леонардо да Вінчі, Рафаель і Б. Мікеланджело. Від 16 ст. культура В. поширюється на всю Європу, і до 19 ст. європ. мистецтво розвивається у формах, започаткованих італ. В. Культура В. виникла у багатих містах Пн. Італії не як сукупність нових форм, а як протиставлення неітал. культурі, що її розцінювали як варварську. Б. ді Джотто відверто протиставив власні художні вирішення ірреал. побудовам свого учителя Чімабуе. Буд-во Флорентій. собору, розпочатого в готич. стилі, завершив арх. Ф. Брунеллескі, використавши форми рим. антич. класики, чим заклав основи архітектури В. До В. в Європі панувала епоха диглосії – паралел. вживання латини у високій, нар. мови – у низькій сферах. А. Данте, Ф. Петрарка і Дж. Бокаччо створили літературу італ. розмов. мовою, і хоча ще століття коментарі до них писалися латиною, інтерес до лат. граматики зріс. Латина залишилася мовою Церкви, світська культура орієнтувалася на нац. мову. В світлі нового ставлення до античності як італ. нац. традиції сформувалися ідеали епохи. Нова культура осмислювала себе як В. справж. римо-італ. культури, розвиток якої нібито був перерваний варварами (готами). Тут закладено розуміння поперед. європ. культури як перерви, середини між старою античною та відродженою новітньою; звідси термін «середні віки» і позначення вищих досягнень заальпій. культури як готичної, тобто варвар. германської (хоча батьківщиною і центром готики була не Німеччина, а Франція). Несправедливість подіб. оцінок очевидна, вона відображала ту обставину, що впродовж середніх віків Італія відставала від заальпій. Європи в екон., культур. відношеннях, у 15–14 ст. швидко долала розрив. Разом з тим «В.» розумілося не як повернення до втраченого «золотого» віку, а лише як відновлення істор. спадкоємності і використання спадщини минулого для розвитку

наяв. християн. культури. Епоха В. відкидає неприйняття першими ідеологами християнства антич. культури як язичницької і декларує свою пов'язаність з римо-італ. традицією, трактуючи античність як свого попередника. Проте відроджена культура залишалася християнською і зберігала ознаки християн. духовності. Розпочавшись як низка паралел. спроб використання забутих форм антич. спадщини, рух В. зумовив переосмислення відношення людини і Бога, беручи за вихідний по-новому тлумачений біблій. принцип людини як образу Божого. Якщо традиція патристики вимагала визнання надобразності, позапросторового і позачасового Бога, вбачаючи подібність людини до Творця лише функціонально, у певних духов. здатностях людини, то ідеологія В. ґрунтується на засадах [гуманізму](#). Людина як образ Божий розуміється і буквально. Символізм, що був єдиним шляхом до богопізнання, в епоху В. втратив свої функції. Попередньому християн. мистецтву властиве умовне зображення Христа не як того, хто реально був у образі людини, а того, який має прийти переможцем у майбутньому; Бог-Отець не зображувався, образ Саваофа-Пантократора – мужній бородатий Христос. У розписах Сикстин. Капели Б. Мікеланджело у центрі уваги поставив антропоморф. образ могут. старця, творця Всесвіту – Бога-Отця, Христос набув рис атлета. Традиція зображення красивого Христа йде від Рафаеля до Г. Рені. Така іконографія утвердилася у високому і пізньому Ренесансі, але ідея антропоморфності реліг. образів склалася на початку В. на ґрунті визнання божествен. сутності матеріал. світу. У зв'язку з цим уже Передренесанс відмовляється від властивого пануючому тоді у християн. мистецтві готики символіч. способу позначення духов. природи реальності через образи, що натякають на духовну субстанцію зображуваного. Божествен. задум ніби вміщується у світ людини і довкілля. Мистецтво орієнтоване на точну передачу реалій навколиш. дійсності; якщо готика з її крихкими, наче неземними фігурами прагне до небесного, то В. відкриває продуману і довершену ідеал. конструкцію в самій тілесності, у масив. об'ємах матеріального. А. Данте вносить продуману конструкцію в картину світу, якою для нової епохи стала його «Комедія». В А. Данте хаос упорядкований у геометрично чіткі схеми. Епоха В. характеризується відновленням інтересу до пропорції, симетрії і матем. краси, що знайшло вияв у науці та мистецтві. Архітектори, скульптори і поети використовували форми забутої старовини для побудови нових світів, у яких легкість і духовність досягається довершеністю внутр. будови. Водночас зменшилася дистанція між світською та сакрал. культурами; розвиваючись у реліг. мистецтві, рух В. особливо енергійно охопив світську сферу (громад. споруд і приват. палаців у той час будувалося більше, ніж храмів). У музиці італ. В. набували розвитку світські форми, улюблені у шляхет. середовищі, – мадригал, качча, баллата. Переосмислення реальності як світу людини відбулося і в реліг. жанрах. Загадковий золотий фон ікони замінено міським і природ. пейзажами, природа зайняла самот. місце у малярстві; Ф. Брунеллескі приписують відкриття перспективи, яка особливо вразила глядачів у мистецтві Мазаччо. Вивчення законів перспективи та гармонії поєднує мистецтво з наукою. Ін. стороною цього ж процесу стала популярність людей науки у вищих колах суспільства, формування ідеалу «иото

universale» – універсал., всебіч. людини. Епоха В. була терпимою до люд. слабостей і вад, навіть у колах вищої церк. ієрархії, оскільки над усе ставила горду і сильну люд. індивідуальність. Після умов. зображень середньовіччя розвивається жанр портрета, знаходить визнання у науці і мистецтві принцип авторства, замість нагромодження символіч. умовностей мода апелює до підкреслення природ. фіз. краси чоловіка і жінки. Культура В. поширилася у Європі, набувши специфіч. виявів у нац. просторах. В. дало світу більше, ніж стиль; це була новітня самосвідомість людства, що заклала основи сучас. духов. Європи. В епоху В. відбувся синтез біблій., християн. культури середньовіччя з греко-рим. античністю. Прагнучи знайти принципово нові шляхи історії, рос. мислитель 20 ст. П. Флоренський закликав облишити шляхи зх. цивілізації, яку він починав від принципів В., зокрема від принципу перспективи.

В Україні пам'ятки В. з'явилися на поч. 16 ст., насамперед у Галичині (замки в Бережанах, Збаражі, Підгірцях; собор у Миколаєві побл. м. Жовква Львів. обл.), а особливо у Львові, де після пожежі 1527 місто відбудовувалося в стилі В. (Чорна кам'яниця, кін. 16 ст.; будинок Корнякта, 1580; ансамбль споруд Братсько-Успен. церкви з різьбленим порталом каплиці Трьох Святителів, 16–17 ст.; монастир-фортеця Бенедиктинок, 1595). Проникнення пейзажу та зображення елементів побуту в сакрал. мистецтві характерно для творчості М. Петраховича, Ф. Сенковича, В. Стефановича, І. Рутковича. Вплив ренесанс. гуманізму відчутний у полеміч. творах Мелетія Смотрицького, З. Копистенського, І. Галятовського; в курсах філософії Києво-Могилян. академії згадуються Дж. Піко делла Мірандола, Дж. Бруно; новели Дж. Бокаччо та «Олександрія» перекладалися книжноукраїнською мовою.

В. у метафорич. значенні слова – істор. період заг. політ. і культур. піднесення, особливо якщо воно пов'язане із зверненням до давнини. Так, «В». називали період 8–14 ст. у Китаї («фугу»), епохи піднесення іраномов. культури (9–13 ст.), «Каролінгського В.» (8–9 ст.), «Грузинського В.» (12–13 ст.). Як «В. націй» усвідомлювалися періоди нац. піднесення в Європі від серед. 19 ст., коли виникла організація «Молода Європа» (до цього руху входили «Молода Італія», «Молода Польща»). Відобразилася така самосвідомість і в укр. культур.-політ. русі («Молода Україна»), а вже на поч. 20 ст. уведено вираз «В. нації».

Бібліографічний опис:

Відродження / М. В. Попович // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-34411>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).